

Te Waipiro

MAUI POMARE*

Nga mihi nui ki Wharepukapuka e kiia nei ko te.

HB Williams Memorial Library

Na ratou tenei pepa tuhituhi korero a Takuta Maui Pomare. I tuhituhia mo te nuipepa "Te Pipiwharau" i te Hepetema o te tau, 1901.

Koineki tetahi o tatou hoa riri—he rama. Ahakoa he hoa kino no tatou, hei aha ma te Maori, ka waiho e ia te rama hei hoa pai mona, hei rangatira mona. Ehara rawa te waipiro i te kai—kaore te tangata e haurangi ana i te kai. Ki te ki a etahi tangata, he kai whakakaha te rama i te tangata: he tito taua korero, inahoki kua meihatia te kaha o nga uaua katoa o te tangata i mua o te kainga i nga karaihe rama, a, i muri iho hoki, na kitea ana, i heke iho te kaha o tana tinana i muri i tana kainga te rama, ahakoa te kaha o tana tinana ki tana whakaaro iho. No reira kei te korero teka taua mea te Waipiro, kei te ki ia kei te kaha koe, i te takiwa kaore koe i te kaha; kei te ki aia kei

te mahana koe, i te takiwa e anu ana koe. Na i pewheatia e ia i taea ai e ia te korero tito ki a koe? E mohio ana te iwi takuta, he kiko o nga uaua hari toto katoa, a he uaua hari whakaaro ano hoki e tukuna ana te roro hei whakahaere i aua kiko o nga uaua hari toto, kia rarahi ai aua uaua, a kia ririki ai ranei. Na te whakatikanga mai o te rama, ka pararutikitia aua uaua hari whakaaro, no reira ka rarahi nga uaua hari toto, a, i te rarahinga o aua hari toto, ka ngongoa ake nga toto o roto i te tinana, ka haria mai ki waho ki te kiri haere ai, na ka rongo te tangata i te mahana, na reira hoki i whero ai te kanohi me te ihu o aua tangata kai rama, he nui no nga toto e haria mai ana ki waho. A ina ano te mutunga o te korero parau a te rama, i runga i te mahanatanga o te tangata, e ai ki tana whakaaro, ka takoto ki te rori maaku, a ka noho te tangata haurangi ki

reira moe ai. Oho rawa ake kua ngauria e te matao, kua mate wharowharo, kua tipu nga ngarara o te Mate Kohi ki roto i a ia, a kaore e roa ka mate ia. Ka haere mai nga whanaunga ki te tangi, a, ki te kai rama ano hoki a ki te tou i etahi purapura o te mate. Aue, e te Maori! Whakamutua tenei mahi whakangaro i a taua.

Ehara i te mea heoi nei te korero parau a te Waipiro, kaore, anei ano tetahi: ko te tangata he ruarua ana kapa, ka kiia e te rama he rangatira ia, no reira he haute kau te mahi, pau ake ana kora hereni ngau atu hoki ki ana rawa, nama atu hoki. Kua rongo koe i te korero o te haurangi porangi—whakawiri ke noa atu ana korero. E whakaaoro ana au ko te tangata e porangi ana ana mahara me ana korero, ko te wahi pai mo taua tangata ko te whare porangi, kaore hoki i te ahi kia waiho noaiho nga porangi kia haere ana. A, he tika hoki ko te wahanga tualoru o nga tangata porangi na te rama i hari ki reira. E ki ana etahi tangata kaore he kino o te mea iti nei, he karaihe kotahi hoki, kei te ki ahau he mea kino taua mea iti na. I timata atu hoki i te iti te kai, ko te matua o te maha raua ko te haurangi, ko te karaihe tuatahi. Me tuatahi ano katahi ka

tae ki te haurangi. E tika ana pai ake te kotahi i te toru i te wha, engari pai rawa te kore i te mea kotahi.

Aue, e te Maori! Whakamutua tenei mahi whakangaro i a taua.

Kaore ano ranei koe i pupuri i te "parani" i te "witiki"

ranei i roto i to waha. Kaore iana i kakati i ngau i te arero, raua ko nga taha o roto o nga paparinga? Kaore koe e ngaungau kai i muri tonu iho; i rongo reka ranei koe i o kai? I pewhea te heke o te huare o roto o te waha? I pararutikitia a roto i to waha e taua rama. Na ka pena ka katoatia e ia te mahi a roto i a koe. Kaore ia nei koe i te mohio he wai nga wahanga iwa o roto i te tekau o nga tangata, ka horoia katoatia e ia nga wahi katoa o hou, ki te pararutiki, ka pararutikitia nga kai mahi wai, whakatoto kai, ka noho noaiho o kai i roto, ka pirautia, ka rewa nga paihini o roto i a koe, ka puta mai he toto kino, te whaea o nga ahua mate katoa ka kino nga roro, ka kino nga whakaaro, ka kino nga mahi, a ka mate, ka tangi ano, ka tito kau nga korero "na te Atua i homai; na te Atua i tango atu kia whakakororia te ingoa o te Atua". He tito taua mea; na te tangata ano e patu, kua e parautia na te Atua. Tatou ka whakamutu rawa atu i tenei mea kino, a kia ora roa ake tatou ina mahia e tatou te tika.

*Dr Pomare was the first Maori graduate in Medicine 1899. He was appointed the first Maori Medical Officer of Health 100 years ago.